

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته علوم سیاسی

موضوع:

سیاست نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجار

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر رضا جلالی

استاد مشاور:

جناب آقای بهروز رشیدی

پژوهشگر:

عقیل رضائی

سال تحصیلی:

بهار ۹۲

تقدیم به

پدر و مادر مهربانم که همواره یارو یاور بودند و با ایجاد محیطی آرام، شرایط مناسبی را برای پیمودن این راه ایجاد کردند؛ کمال تشکر را داشته باشم. دین زحمات آنها بر گردن حقیر همیشگی است.

و تقدیم به

برادران عزیزم **علی و جعفر** که در به ثمر رسیدن این رساله از هیچ چیزی دریغ نورزیدند و با حوصله و صبر زیاد همواره یار و پشتیبان من بودند و **زن دادم** مهربانم که مانند خواهری مهربان در این دو سال مرا تحمل کردند.

و به **امیرمهدی** بر درزاده دلبندم.

تشکر و قدردانی

به مصداق «من لم یشکر المخلوق من لم یشکر الخالق» بر خویش لازم می دانم که از همه بزرگوارانی که در طول دوران تحصیل، بنده را در راه کسب معارف الهی و انسانی یاری نموده اند، سپاسگزاری نمایم.

و بر من است که از زحمات بی دریغ استاد گرانمایه **جناب آقای دکتر رضا جلالی** که با راهنمایی های سودمند و ارزنده خویش موجبات به ثمر نشستن این رساله را فراهم نمودند، سپاس خویش را به جای آورم. همچنین از استاد ارجمند **جناب آقای بهروز رشیدی** که در مقام مشاور فرآیند به ثمر رسیدن این اثر را هموار نمودند قدر دانی کنم.

عقیل رضائی خرداد ۱۳۹۲

تعه‌دنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجان‌ب عقیل رضائی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۷۹۷۱۱ در رشته علوم سیاسی که در ۹۲/۲/۲۵ تاریخ از پایان نامه خود تحت عنوان سیاست نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجار با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجان‌ب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجان‌ب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۲/۲/۲۵

عقیل رضائی دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره به
حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی دانشکده علوم سیاسی این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشکده تهیه شده است	
نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی کد واحد : ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۰۸۱۲۹۱۲۰۰۳
عنوان پایان نامه : سیاست نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجار	
نام و نام خانوادگی دانشجو : عقیل رضائی شماره دانشجویی : ۹۰۰۷۷۹۷۱۱ رشته تحصیلی : علوم سیاسی	تاریخ شروع پایان نامه : ۹۱-۹۲ تاریخ اتمام پایان نامه : ۹۲/۲/۲۵
استاد راهنما : جناب آقای دکتر رضا جلالی استاد مشاور : جناب آقای بهروز رشیدی	
<p>چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</p> <p>معلوم است هیچ یک از دو دولت انگلیس و روسیه مصالح و منافع واقعی ایران را در اقدامات خود ملحوظ نمی داشتند، دولت انگلیس می خواست ایران را به صورت سد محکمی در مقابل نفوذ روسیه به سوی هند داشته باشد و همین نظر را در مورد افغانستان داشت. انگلیس قصد داشت ایران را کاملاً متمایل به خود نماید و افغانستان را در اختیار گیرد تا از جانب هند آسوده شود. به علاوه انگلستان در مقایسه با روسیه که منافع و مزایایی به موجب قرارداد ترکمنچای به دست آورده بود خود را مغبون می دانست و باید به نحوی جبران این فاصله را بنماید.</p> <p>سازماندهی تحقیق در چهار فصل می باشد که ضمن مقدمه و کلیات تحقیق در فصل اول در فصل دوم به مطالعات نظری تحقیق و در فصل سوم به بررسی تاریخی و در فصل چهارم نسبت سنجی امتیازات ایران و انگلیس در دوره قاجاریه و در آخر به نتیجه گیری و منافع پرداخته شده است هدف های تحقیق به بررسی سیاست های نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجاریه پرداخته است.</p> <p>روش تحقیق آن توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع کتاب خانه ای بوده است.</p> <p>نتیجه گیری که از این تحقیق گرفته شده این است که استعمار و سلطه جویی بیگانگان از هر نوع آن فقط در کشورهایی امکان پیشرفت و موفقیت پیدا می کند که زمینه مساعدی برای رشد و نفوذ خود داشته باشد.</p> <p>ضعف و فساد دستگاه حکومت یا فقر و شرایط مساعد اقتصادی و اجتماعی می تواند زمینه دلخواهی را برای یک حکومت سلطه گر فراهم آورد.</p>	
نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهشنامه دانشکده مناسب است _ مناسب نیست	
تاریخ و امضاء	

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات (طرح تحقیق)

- ۱-۱ بیان مسئله..... ۲
- ۲-۱ اهداف تحقیق ۳
- ۳-۱ اهمیت موضوع..... ۳
- ۴-۱ ادبیات و سوابق تحقیق ۳
- ۵-۱ سؤالات و فرضیه های تحقیق..... ۴
- ۶-۱ روش تحقیق..... ۵
- ۷-۱ شیوه گردآوری اطلاعات..... ۵
- ۸-۱ متغیرهای تحقیق..... ۵
- ۹-۱ تعریف اصطلاحات و مفاهیم کلیدی ۵
- ۱۰-۱ موانع و نوآوریهای تحقیق..... ۶
- ۱۱-۱ سازماندهی تحقیق..... ۶

فصل دوم: مطالعات نظری

- ۱-۲ تعریف علم سیاست..... ۸
- ۲-۲ چستی استعمار ۱۰
- ۳-۲ توسعه ۱۲
- ۴-۲ چرا عقب ماندیم؟..... ۱۲
- ۵-۲ موقعیت ایران..... ۱۴
- ۶-۲ خاموش شدن چراغ علم ۱۵
- ۷-۲ پیشرفت اروپائیان در عصر قاجاریه..... ۲۲
- ۸-۲ عصر بیداری و اکتشافات و جهان گردی در اروپا..... ۲۳
- ۹-۲ عدم رشد صنعت و زمینه وابستگی ۲۵
- ۱۰-۲ ماهیت و ساختار حکومت و تأثیر آن در تحمیل قراردادهای استعماری ۲۶

فصل سوم: بررسی تاریخی

- ۱-۳ پیشینه سلسله قاجاریه و ساختار سیاسی آن..... ۳۴
- ۲-۳ وضعیت ایران در دوره قاجاریه ۳۶
- ۳-۳ وضع جغرافیایی و طبیعی کشور ۴۰
- ۴-۳ سازمانهای کشوری..... ۴۰
- ۵-۳ ساختار سیاسی حکومت ایران در دوره قاجاریه..... ۴۳
- ۶-۳ آغاز نخستین ارتباط ها میان ایران و انگلیس ۴۵
- ۷-۳ تشریفات و برخوردها..... ۵۱
- ۸-۳ یک شیر پیر و ماده..... ۵۴
- ۹-۳ اشتباهات و شکستهای سیاسی انگلیس در ایران ۵۵
- ۱۰-۳ نخستین آگاهی ها ۵۶

فصل چهارم: نسبت سنجی امتیازات و بحران هویت ایرانیان در دوره قاجاریه

- ۱-۴ دوره اول سلطنت قاجاریه ۱۲۱۰-۱۲۵۰ هـ ق ۵۹
- ۲-۴ آغا محمدخان قاجار..... ۶۱
- ۳-۴ سلطنت فتحعلیشاه..... ۶۱
- ۴-۴ دوران تثبیت قاجاریه و دادن امتیازات به بیگانگان..... ۶۶
- ۵-۴ معاهده پاریس (۱۲۷۳ قهری ۱۸۵۷ میلادی) ۷۲
- ۶-۴ دوره سلطنت مظفرالدین شاه ۷۵
- ۷-۴ سلطنت محمدعلی شاه..... ۸۰
- ۸-۴ آغاز جنگ جهانی دوم و اعلام بیطرفی ایران ۸۰
- نتیجه گیری..... ۸۶
- منابع..... ۸۹

مقدمه:

در نوشته حاضر که به روش تألیفی تنظیم (گردآوری) شده است؛ نگارنده بعد از واکاوی اثر تاریخ نویسان و کتابهای تاریخی دوره قاجار در صدد بررسی روابط نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجار بر آمده است. که پس از بررسی مختصر و اجمالی از رکود فکری و اجتماعی ایالات ایران عصر قاجار در مقدمه مطلب، به شرح رابطه ایران و انگلیس خواهیم پرداخت و سست عنصری و بی لیاقتی پادشاهان قاجار و در مقابل یکه تازی و نفوذ بریتانیا در ایران را به بهانه های مختلف مرور خواهیم کرد. که به موجب آن امتیازات زیادی را به ایران تحمیل نمود و در ادامه به بررسی پیامدهای و تبعات این رابطه نامتعادل خواهیم پرداخت و در نهایت با نتیجه گیری بحث حاضر را خاتمه خواهیم بخشید.

رکود فکری و اجتماعی ایالات ایران نتیجه یک سلسله مقتضیات جغرافیایی و خود این رکود یکی از عوامل موثر در وضع اجتماعی و سیاسی ملت ایران بوده است و ایالات و عشایر ایران بدون اراده ثابت خواه و ناخواه در طی قرنها مانند مهره های شطرنج در صحنه بازیهای سیاسی و مبارزه ها و کشمکشهای داخلی ایران شرکت مؤثر داشته و عنصر فعالی و گاهی محور اصلی تحولات سیاسی بوده اند. ایل قاجار نیز مانند سایر ایالات و عشایر در طلب قدرت و زمامداری می کوشید ولی در عرصه شطرنج سیاست ایران مدتها سرباز پیاده ای بیش نبود. در نیمه دوم قرن دوازدهم هجری . قیام و جنبش ایالات قاجار توسعه می یابد و این ایل در برابر حکومت زندیه قدرت جدیدی تشکیل می دهد که آن را باید پایه اصلی زمامداری آینده قاجاریه دانست. روابط خارجی در زمان سلسله افشاریه و زندیه تحول مهمی نداشت ولی در اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ که همزمان با وقوع انقلاب صنعتی است، دچار تحول مهمی می شود که تغییرات سرنوشت سازی را در کشور ما موجب می گردد. پیشرفت تکنولوژی موجب پیدایش کشورهای قدرتمندی در صحنه جهانی می گردد. روسیه و انگلستان در قرن نوزدهم به اوج اقتدار خود می رسند متأسفانه روسیه مستقیماً و انگلستان از طریق هند همسایه ایران می شود که هر کدام به نوعی چشم طمع به کشور ما داشتند. از بد حادثه، همزمان با این تحولات بزرگ، سلسله قاجاریه در ایران حکومت می کرد.

دوره اول سلطنت قاجاریه که نزدیک به چهل سال به طول انجامید با مهمترین وقایع تاریخ دنیا مثل انقلاب کبیر فرانسه و ظهور ناپلئون اول و توجه خاصی از دول اروپائی به ایران مصادف می شود و یکی از بدترین و طولانی ترین محاربات دوره جدید ایران در این زمان اتفاق افتاد. در میان آن وقایع در هم و برهم زمامداران دولت قاجار بعضی از منافع و مصالح کشور را به نفع بیگانگان از دست داد و تنها به حفظ مقام سلطنت موفق می شوند. از این پس، سرنوشت ایران بازیچه دست سفارت‌های روسیه و انگلستان می شود و به نحوی که شاهان ایران قادر به انجام هیچ کاری نبودند و هر روز فاصله ما با ممالک صنعتی بیشتر و بیشتر می شد.

دولت انگلیس می خواست ایران را به صورت سد محکمی در مقابل نفوذ روسیه به سوی هند داشته باشد و همین نظر را در مورد افغانستان داشت. انگلستان قصد داشت ایران را کاملاً متمایل به خود نماید و افغانستان را در اختیار گیرد تا از جانب هند آسوده گردد و در راه رسیدن به این هدف خود آسیب های زیادی به کشور ما وارد کرد و امتیازات زیادی از کشور ما گرفت و عصر شکار امتیازات که کرزن به درستی آن را شبیخون بین المللی توصیف می کند در سال ۱۸۷۲ آغاز شد و امتیاز رویترا، امتیاز رژی (تباکو)، امتیاز نفت جنوب (داری) و ... را به ما تحمیل نمودند.

انگلیسیها از همان اوایل قاجاریه به بهانه های مختلف و دست آویزهای گوناگون به وسیله قراردادهای و عهدنامه ها و چه با زور و تهدید به اغلب جزایر مهم خلیج فارس و سواحل جنوبی ایران دست یافتند. انگلستان نمی توانست علناً ایران را با نیروی نظامی تسخیر کند. زیرا این عمل گذشته از اشکالات زیاد به واسطه رقابت شدید موجود بین روسیه و انگلستان به قول لرد کرزن اگر انگلیسیها در ایران یکقدم بر می داشتند روسها دو قدم جلو می آمدن و چون پیشروی روسها در ایران برای امنیت هند خطرناک بود مأمورین سیاسی انگلستان برای رسیدن به هدف و منظور خود دستور داشتند با ترویج فساد و تحمیل یک عده مردم پست و نالایق و دست نشانده به عنوان هیئت حاکمه و ترویج فقر و مرض و جهل ایران را به قبرستانی مبدل سازند که ساکنین آن را یک عده مردگان متحرک تشکیل دهند تا هیچ وقت برای مقاصد پلیدشان رادع و مانعی در بین نباشد.

لیکن در اوایل قرن نوزدهم لرزشهای شدیدی در سیاست خارجی ایران آغاز گردید. تا این زمان روس ها با تصرف نواحی شمال فلات ایران به طرف آبهای گرم گامهای بلندی برداشته بودند،

عثمانی در نهایت ضعف، آلت دست اروپاییان بود و انگلیسها هندوستان را به طور کامل تصرف کرده به مرزهای شرقی ایران رسیده بودند. در این میان موضع ایران بسیار حساس بود؛ زیرا رقابت رقیبان مانع از تصرف کامل آن، علی رغم حاکمیت ضعف قاجاریه می شد و هم آن که ارزش فراوانش مانع از آن بود که چشم از آن بپوشند و بگذرند. در نتیجه کاربرد ظریف ترین و پیچیده ترین شگردهای سیاسی را در قرن نوزدهم در مورد ایران می توان مشاهده کرد.

فصل اول:

کلیات طرح تحقیق

(۱-۱) بیان مساله تحقیق:

روابط دو کشور (ایران و انگلستان) براساس منافع دو طرف بوده یا این روابط از طرف دولت استعاری انگلیس بر ایران تحمیل شده است؟ جامعه ایران در دوره قاجاریه، علیرغم تمدن و فرهنگ کهنسال و درخشان دیرین خود یک جامعه تقریباً قرون وسطائی و واجد قسمت عمده مشخصات قرون وسطی بود و تعصبات ملی و مذهبی شدید بر روح و فکر اکثریت قریب به اتفاق این جامعه حکمفرمایی داشت. افراد این جامعه سخت پایبند آداب و سنن و رسوم ملی و شعائر مذهبی خود و بدون تردید از هر گونه نفوذ و تأثیر شیوه جدید زندگی و تمدن غرب بر کنار مانده بودند، با توسعه نفوذ انگلستان در هند روابط ایران و انگلیس که تا آن زمان براساس تجارت بین دو کشور قرار داشت تغییر شکل داد و از اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم ایران و خلیج فارس از نظر انگلیسیها به صورت حصار و حفاظ سرحدات هند در آمد. طرح نقشه حمله به هند، بوسیله ناپلئون و از راه ایران دولت انگلیس را به یک نکته اساسی متوجه ساخت و آن حفظ هندوستان از خطر احتمالی آینده بود. جلب دوستی و موافقت دول مجاور هند و تشکیل مناطق سر حدی تحت الحمایه بریتانیا و یا بیطرف جزو مسائل عمده و اساس سیاست مستعمراتی بریتانیا در آسیا قرار گرفت و آن دولت از آن پس همیشه روابط خود را با دربار قاجار محکم نگه داشت و بر اثر وجود زمینه‌های مساعدی که در آن عصر برای آن دولت در دربار قاجاریه فراهم می‌شد از ارتباط خود با ایران برای حفظ هندوستان سود بسیار بُرد و زیان فراوان به کشور ما وارد آورد و اولین قرارداد استعماری انگلیس با ایران در عهد پادشاهی قاجاریه، به دست فتحعلیشاه بسته شد. البته فتحعلی شاه قاجار در حمایت از سیاستهای انگلستان در این تصور بود که با انگلیسیها مرزهای ایران را به حدود زمان صفویه برساند. معلوم است که دولت انگلیس مصالح و منافع واقعی ایران را در اقدامات خود ملحوظ نمی‌داشت دولت انگلیس می‌خواست ایران را به صورت سد محکمی در مقابل نفوذ روسیه به سوی هند داشته باشد و همین نظر را در مورد افغانستان داشت. انگلیس قصد داشت ایران را کاملاً متمایل به خود نماید و افغانستان را در اختیار گیرد تا از جانب هند آسوده باشد.

(۲-۱) اهداف تحقیق:

بررسی روابط نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجاریه و تأثیر این سیاست بر عامل عقب ماندگی ایران در صحنه ی منطقه ای و جهانی و همچنین از دست رفتن شرافت و قداست ایران.

(۳-۱) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :

تحولات و رویدادهای تاریخی در حیات هر ملت، بیانگر سیر حرکت آن می باشد و شناخت جنبه های مختلف آن گام مهمی در جهت بازشناسی تاریخ و هویت گذشته محسوب می شود به همین دلیل فرایند روابط ایران و انگلیس در دوره قاجاریه به عنوان بخشی از تاریخ کشور که منجر به تحولات وسیع فکری، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در جامعه ایران شد لذا مرا بر آن داشت که تحقیق کنم ، این روابط خواست دو طرف ایران و انگلیس بوده یا روابطی بوده است که از سوی کشور استعمارگر بر ایران تحمیل شده و ایران و شاهان قاجار برای نجات دادن این مرز و بوم به ناچار امتیازاتی را به کشور بیگانه انگلیس واگذار کرده است.

(۴-۱) بررسی ادبیات موجود:

درباره ی موضوع تحقیق یعنی سیاست نامتوازن ایران و انگلیس در دوره قاجاریه کتابها و مقالات زیادی وجود دارد که نویسندگان زیادی چه ایرانی و چه خارجی به این موضوع پرداخته اند مانند: جواد- شیخ الاسلامی در سال ۱۳۶۹ در کتابی به عنوان افزایش نفوذ روس و انگلیس در ایران عصر قاجار به این موضوع پرداخته و همچنین نویسنده، ابراهیم- تیموری در سال ۱۳۳۲ ، در عصر بی خبری یا تاریخ امتیازات در ایران به این مطالب پرداخته است.

علاوه بر آن علی اصغر شمیم در سال ۱۳۷۵ در کتابی به عنوان ایران در دوره ی سلطنت قاجار، به این موضوع پرداخته و مطالب زیادی نوشته است و نویسندگان زیادی هم هست که به علت تعداد زیاد آنها نمی شود به آنها اشاره کرد.

نویسنده خارجی مانند: دنیس - رایت در سال ۱۳۶۱ در کتاب نقش انگلیس در ایران ترجمه فرامرز فرامرزی، بدان موضوع پرداخته و مطالب زیادی آورده است.

(۵-۱) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه):

سوال اصلی:

آیا روابط دو کشور (ایران و انگلیس) براساس منافع دو طرف بوده یا این روابط از طرف دولت استعمارگر انگلیس بر ایران تحمیل شده است؟

سوالات فرعی :

- ۱- روابط دو کشور چه تأثیری در تثبیت قدرت شاهان قاجاریه داشت؟
- ۲- اساساً در روابط متقابل، ایران چه اهدافی را دنبال می کرد؟
- ۳- موقعیت جغرافیایی ایران چه تأثیری در روابط متقابل داشت؟
- ۴- آیا انگلستان صرفاً به جهت اهداف خود با ایران رابطه برقرار می کرد؟

فرضیه ها :

- ۱- سیاست استعماری انگلستان در هند و آسیای جنوبی چنان اقتضا می کرد که با ایران روابط دوستی برقرار سازد.
- ۲- نزدیکی دو کشور فرانسه و ایران، انگلستان را به عرصه کشمکش سیاسی در ایران و آسیای غربی کشاند.
- ۳- اتحاد فرانسه با روسیه برای حمله به هندوستان، انگلستان را به عرصه کشمکش سیاسی ایران کشاند.
- ۴- چارچوب نظری تحقیق: همانطور که ذکر شد سوال اصلی این تحقیق و نوشتار این می باشد که روابط دو کشور ایران و انگلیس براساس منافع دو طرف بوده یا روابطی است که از طرف دولت انگلیس بر ایران تحمیل شده است؟
- عده ای معتقدند که سیاست استعماری انگلستان در هند و آسیای جنوبی چنان اقتضا می کرد که با ایران روابط دوستی برقرار سازد.
- عده ای دیگر معتقدند که ایران در روابط خود با انگلیس اینگونه نبود که آلت دست باشد بلکه به منافی که داشت می اندیشید.

- عده ای دیگر معتقدند گسترش هر چه بیشتر روابط دولت انگلیس و ایران را ریشه در جنگ های ایران و روسیه می دانند.

(۶-۱) روش تحقیق:

روش توصیفی و تحلیلی است.

(۷-۱) روش گردآوری اطلاعات:

اطلاعات و داده های لازم از طریق منابع کتاب خانه ای و اسنادی جمع آوری شده است و اینترنتی

(۸-۱) متغیرهای تحقیق

متغیر مستقل: روابط ایران و انگلیس.

متغیر وابسته: نامتوازن بودن روابط سیاسی دو کشور.

(۹-۱) تعریف و اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

سیاست، نامتوازن، ایران، انگلیس، قاجاریه

سیاست:

سیاست را به عنوان اعمال قدرت یا اقتدار، روند تصمیم گیری جمعی، تخصیص منافع کمیاب، عرصه ی حيله و فریب یا دستکاری فکری و مانند آنها توصیف کرده اند.

نامتوازن:

یک سری معاهدات و توافق های دو جانبه که بین دو دولت در شرایط نابرابر و ناعادلانه به امضاء می رسد.

دوره قاجاریه:

در این دوره که هفت تن از خاندان ایل قاجار به قدرت رسیدند که نخستین آنها آقا محمدخان است که در سال ۱۲۱۰ هـ.ق. در تهران تاج گذاری می کند و بعد از او نوبت به فتحعلیشاه می رسد که تا سال ۱۲۵۰ قدرت را به دست می گیرد و نوبت به دوره دوم سلطنت قاجاریه می رسد که با به قدرت رسیدن سلطنت محمد شاه آغاز می شود و از سال ۱۲۵۰ تا ۱۲۶۴ هـ.ق قدرت را به دست می گیرد و در این دوره نتایج شوم عهدنامه های گلستان و ترکمنچای و عوارض جنگهای ممتد دوره فتحعلی شاه در ایران بروز می کند. ولیعهد و جانشین محمدشاه، ناصرالدین شاه می شود که طولانی ترین دوره تاریخ قاجاریه را به خود اختصاص می دهد و تا سال ۱۳۱۳ هـ.ق نزدیک به ۵۰ سال حکمرانی می کند و نهایتاً به دوره سوم سلطنت قاجاریه می رسد، در این دوره مظفرالدین شاه از سال ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۴ و محمدعلی شاه از ۱۳۲۴ تا ۱۳۲۷ و احمد شاه ۱۳۲۷ تا ۱۳۴۴ هـ.ق (۱۳۰۴ هـ.ش) سلطنت کردند و در این دوره اعطای امتیازات ناروا به بیگانگان و استقراض خارجی، استقلال ایران را در معرض تهدید جدی قرار داد و شیرازه امور اجتماعی و اقتصادی این کشور را از هم گسیخت.

(۱۰-۱) موانع و نوآوری های تحقیق

موانع اصلی پژوهش درباره این موضوع دسترسی نداشتن آسان به کتابخانه ها و منابع مرتبط به این موضوع
نوآوری تحقیق: حجم زیاد مقاله ها و فصلنامه ها و سایت های اینترنتی.

(۱۱-۱) سازماندهی تحقیق:

در چهار فصل این تحقیق جمع بندی شده است که ضمن مقدمه و کلیات تحقیق، در فصل اول در فصل دوم به مطالعات نظری موضوع، و در فصل سوم به بررسی تاریخی، فصل چهارم به نسبت سنجی امتیازات ایران و انگلیس در دوره قاجاریه پرداخته شده و در آخر به نتیجه گیری و منابع مختص به این موضوع آمده است.

فصل دوم:

مبانی نظری

(۱-۲) تعریف علم سیاست

علم سیاست به تحلیل و بررسی جنبه های سیاسی پدیده های اجتماعی نظر دارد. «تحلیل سیاسی به انسان کمک می کند تا جهانی را که در آن زندگی می کند بهتر بشناسد و از میان شقوق گوناگون پیش روی خویش بهترین را انتخاب کند و بالأخره موفق شود به تغییرات کوچک و بزرگ که هر کدام یکی از جنبه های لاینفک زندگی می باشد تأثیر بیشتر ببخشد. مرکز ثقل تحلیل و بررسی علم سیاست دولت^۱ است. نظر عده دیگر آن است که علم سیاست با حکومت^۲ سر و کار دارد. گروه سوم تلفیقی از این دو نظر را می پذیرند. مانند پل ژانت، متفکر و محقق فرانسوی که می گوید علم سیاست آن بخش از علوم اجتماعی است که درباره بنیادهای دولت و اصول حکومت بحث و بررسی می کند (عالم، ۱۳۸۵، ۲۶) نولی، تعریفهای چند از سیاست را به دین شرح آورده است.

۱- سیاست «هنر استفاده از امکانات است» اغلب برای فعالان سیاسی ممکن نیست به همه هدفهای خود برسند، بنابراین باید بلند پروازیها را با قدرت خود متناسب کنند. هیچ کس بیش از قدرت یا امکانات خود نمی تواند در سیاست اعمال نفوذ کند و تأثیر بگذارد.

۲- سیاست «حکومت کردن بر انسانهاست» گایتانوموسکا^۳ در طبقه حاکم و آستین رانی^۴ در حکومت بر انسانها، در مورد رابطه کسانی که حکومت می کنند و کسانی که بر آنها حکومت می شود، میان فرمانروا و فرمانبردار، بحث می کند و استدلال می نمایند که این رابطه مرکز زندگی سیاسی است.

۳- سیاست «مبارزه برای قدرت است»؛ مهمترین تعریف سیاست در میان متفکران سیاسی غرب این است که آن را مبارزه برای قدرت و نفوذ و اعمال آن در جامعه می دانند.

¹ -State

² -Government

³ -G.mosca

⁴ A.runny-

۴- سیاست یعنی دانستن اینکه « چه کسی می برد، چه می برد، چه موقع می برد، چگونه می برد، و چرا می برد» این تعریف ها رولدلاسکی از سیاست است که جنبه شعاری دارد و به راحتی می توان آن را به یاد سپرد.

۵- سیاست « توزیع آمرانه ارزشهاست» که به اسیتون تعلق دارد.

اگر بخواهیم تعریفی به نسبت فراگیر از سیاست در اختیار داشته باشیم، می توانیم آن را چنین تعریف کنیم: سیاست رهبری صلح آمیز یا غیر صلح آمیز روابط میان افراد، گروهها و احزاب (نیروهای اجتماعی و کارهای حکومتی در داخل یک کشور، و روابط میان یک دولت با دولتهای دیگر در عرصه جهانی است).

بنابراین تعریف می توان از سیاست یک فرد، از سیاست یک گروه، از سیاست یک حزب و از سیاست یک حکومت نام برد. و از لحاظ بین المللی هم سیاست خارجی دولت را مشخص کرد. سیاست در برگیرنده منافع هر یک از نیروهای اجتماعی نامبرده است. در صورت اختلاف میان آن نیروها، این منافع با یکدیگر برخورد پیدا می کند، و در صورت اتحاد و همکاری میان آنها هماهنگ می شود. به دیگر سخن، نیروهای اجتماعی، در صورت برخورد منافع یا تضاد با یکدیگر به کشمکش می پردازند، و در صورت هماهنگی و اشتراک منافع با یکدیگر متحد می شوند. چگونگی رهبری و هدایت این برخورد با هماهنگیها، سیاست را پدید می آورد. سیاست عرصه برخوردها و هماهنگیهای منافع و روابط اجتماعی است. در این تعریف، به مسئله کاربرد قدرت نیز توجه شده است. سیاست برخاسته از تضاد باشد یا از هماهنگی، در هر حال، برآمده از قدرت است، با این تفاوت که در تضاد، قدرت به صورت غیر صلح آمیز، از راه زور، اجبار یا خشونت، و در هماهنگی به صورت صلح آمیز از راه ترغیب، پاداش یا نظیر اینها به کاربرده می شود (همان منبع، ۳۰) مفهوم پذیرفته شده و به کار رفته امروزین «سیاست» از مفهوم «علم سیاست» فراتر می رود. امروزه واژه «سیاست» به مسائل جاری حکومت و جامعه که ماهیت اقتصادی و سیاسی در مفهوم علمی دارند، اشاره می کند. به گفته رابرت دال «سیاست یکی از حقایق غیر قابل اجتناب زندگی بشر است. انسانها در هر لحظه از زمان به نوعی با مسائل سیاسی درگیر می باشند (دال، ۱۳۶۴، ۱)